



Міжнародний гуманітарний університет  
Факультет права та економіки  
Кафедра кримінального права, процесу та криміналістики

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ  
Державна таємниця

Галузь знань  
Спеціальність  
Назва освітньої програми  
Рівень вищої освіти

26 «Цивільна безпека»  
262 «Правоохоронна діяльність»  
Правоохоронна діяльність  
перший (бакалаврський) рівень

Розробники і викладачі <i>(азначаються розробники і викладачі, які викладають дисципліну - посада, наук. ступінь, вчене звання, П.І.Б.)</i>	Контактний тел.	E-mail
к.ю.н., доцент Меденцев А.М. д.ю.н., професор Подобний О.О.	067-766-85-19	kafedraKPPK@i.ua

### 1. Анотація до курсу

Навчальна дисципліна «Державна таємниця» присвячена вивченню комплексу актуальних питань, спрямованих на забезпечення підготовки правоохоронців, здатних ефективно, з максимальною безпекою для власного життя і здоров'я, здійснювати виконання професійних завдань.

Передумовою для вивчення навчальної дисципліни є опанування компетенціями, що пов'язані з дисциплінами «Інформаційне забезпечення правоохоронної діяльності», «Тактико-спеціальна підготовка», «Судові та правоохоронні органи України», «Забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності».

**Метою** курсу «Державна таємниця» є ознайомлення студентів з вимогами нормативних документів, що регламентують дотримання державної таємниці, напрацювання умінь і навичок, необхідних для роботи із секретними документами.

Головними формами вивчення курсу «Державна таємниця» є лекції, семінарські заняття, індивідуальні заняття та самостійна робота студентів. Кращому опануванню здобувачами вищої освіти навчальним матеріалом може слугувати проведення певної частини лекційного заняття у форматі: а) бесіди, що передбачає активізацію інтелектуальної діяльності здобувачів вищої освіти, мотивування їх до вивчення певної теми навчальної дисципліни, постановку «бінарних» та «небінарних» запитань для виявлення ставлення, думки, рівня ознайомлення та

готовності здобувачів вищої освіти, визначення міри сприйняття ними матеріалу, що викладається. Адекватна оцінка психоемоційного стану слухачів, фахова та етична реакція на їхні репліки – загальна вимога до проведення будь-якого публічного виступу – за такого формату набуває особливого значення; б) дослідження, що передбачає формулювання здобувачами вищої освіти за участі викладача певної теоретичної позиції, виявлення закономірностей або аномалій у юридичній практичній діяльності, шляхом «мозкового штурму» (метод спільного пошуку ідей і рішень, шляхів вирішення проблем або нестандартних ситуацій, що має на меті спершу запропонувати якнайбільшу кількість варіантів, не вдаючись до їхнього аналізу та критики, а потім відібрати перспективні пропозиції, обговоривши й оцінивши кожен варіант); б) ситуаційного аналізу (кейс-метод), що передбачає вивчення здобувачами вищої освіти реальної конкретної правової ситуації (події), визначення за участі викладача суті проблеми, причин та наслідків, формулювання можливих варіантів її вирішення; в) «бінарної» лекції, що передбачає виклад певного навчального матеріалу з протилежних позицій (прихильника – противника; теоретика – практика тощо) і спрямована на демонстрацію різних підходів до розуміння певного правового явища або процесу. Така технологія викладання спонукає слухачів порівнювати й оцінювати різні точки зору, використовувати у подальшому нові ідеї замість традиційних чи очікуваних.

У процесі викладання навчальної дисципліни застосовуються інтерактивні методи навчання, відбувається активне залучення студентів до обговорення кожного з питань курсу, що сприяє досягненню такого кваліфікаційного рівня підготовки випускників, при якому вони повинні бути здатними до вирішення професійних задач діяльності, пов'язаних з ефективним забезпеченням державної таємниці у правоохоронній діяльності, а також прав і свобод людини і громадянина. Критерієм вибору методів навчання є їхня відповідність дидактичним меті та завданням навчального заняття, конкретним обставинам – умовам і часу навчання, психоемоційному стану здобувачів вищої освіти, рівню їхню базової підготовки, мотивації тощо. При цьому слід врахувати не лише потребу надання здобувачам вищої освіти нових знань, а й формування у них вмінь та навичок, необхідних для подальшого самостійного здобуття й оновлення інформації, професійного й фахового застосування набутих знань.

Вирішення практичних завдань з «Державної таємниці» дозволить студентам певною мірою оволодіти практикою застосування норм чинного законодавства, усвідомити рівень законодавчого регулювання у цій сфері та спрямувати свої зусилля на опануванні загальних засад і закономірностей використання категорій «таємниця», «інформація» та інформаційних процесів в правоохоронній, оперативно-розшуковій діяльності, на досудовому розслідуванні. Тому специфіка практичних занять по даній дисципліні полягає в тому, що на цих заняттях відводиться час не тільки для обговорення теоретичних питань, усній перевірці знань студентів, але й для вирішення правових та практичних ситуацій.

На практичних заняттях можуть використовуватись різні форми та методи контролю знань студентів: доповіді, експрес-опитування, доповнення відповідей, вільна дискусія, співбесіда, обговорення рефератних повідомлень, розв'язання казусів та задач, індивідуальні завдання та інші. Рівень знань, підготовленості, ерудиції, активності студентів на семінарах оцінюється викладачем самостійно.

Підсумковою формою контролю знань є залік, який має на меті перевірити теоретичні знання та вміння застосовувати їх, вирішуючи конкретні завдання, а також уміння студентів самостійно працювати з науковою та навчальною літературою. До заліку допускаються ті студенти, які відпрацювали всі пропущені заняття, виправили незадовільні оцінки, отримані на практичних заняттях, набрали мінімальну кількість балів і успішно здали змістовні модулі.

## 2. ОЧІКУВАНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ, ЯКІ ПЛАНУЄТЬСЯ СФОРМУВАТИ ТА ДОСЯГНЕННЯ ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У процесі реалізації програми дисципліни «Державна таємниця» формуються наступні компетентності із передбачених освітньою програмою:

### **Інтегральна компетентність**

Здатність вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері правоохоронної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів правоохоронної діяльності і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

### **Загальні компетентності**

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК4. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК7. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК8. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

### **Спеціальні (фахові) компетентності**

СК2. Здатність організовувати нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства у сфері правоохоронної діяльності.

СК3. Здатність професійно оперувати категоріально-понятійним апаратом права і правоохоронної діяльності.

СК4. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань та навичок у професійній діяльності.

СК5. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати правову інформацію з різних джерел.

СК6. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

СК14. Здатність до використання технічних приладів та спеціальних засобів, інформаційно-пошукових систем та баз даних.

СК15. Здатність до застосування спеціальної техніки, спеціальних, оперативних та оперативно-технічних засобів, здійснення оперативно-розшукової діяльності.

СК18. Здатність забезпечувати кібербезпеку, економічну та інформаційну безпеку держави, об'єктів критичної інфраструктури.

СК19. Здатність забезпечувати охорону державної таємниці та працювати з носіями інформації з обмеженим доступом.

Навчальна дисципліна «Державна таємниця» забезпечує досягнення **програмних результатів навчання (РН)**, передбачених освітньою програмою:

РН3. Збирати необхідну інформацію з різних джерел, аналізувати і оцінювати її.

РН4. Формулювати і перевіряти гіпотези, аргументувати висновки.

РН8. Здійснювати пошук інформації у доступних джерелах для повного та всебічного встановлення необхідних обставин.

РН9. Користуватись державною системою урядового зв'язку, Національною системою конфіденційного зв'язку, формування та реалізації державної політики у сферах кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів та інформації, криптографічного та технічного захисту інформації, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку.

PH18. Застосовувати штатне озброєння підрозділу (вогнепальну зброю, спеціальні засоби, засоби фізичної сили); інформаційні системи, інформаційні технології, технології захисту даних, методи обробки, накопичення та оцінювання інформації, інформаційно-аналітичної роботи, бази даних (в тому числі міжвідомчі та міжнародні), оперативні та оперативно-технічні засоби, здійснення оперативно-розшукової діяльності.

PH21. Організувати заходи щодо режиму секретності та захисту інформації.

### Заплановані результати навчання за навчальною дисципліною

Вивчення спецкурсу зосереджено на вирішенні наступних *завдань*:

- визначення предмету, мети, завдань, правової основи та системи курсу «Державна таємниця»;
- формулювання поняття та значення термінів «Державна таємниця», «Віднесення інформації до державної таємниці», «Ступінь секретності», «Гриф секретності», «Секретна інформація», «Матеріальні носії секретної інформації», «Засекречування матеріальних носіїв інформації», «Розсекречування матеріальних носіїв інформації», «Допуск до державної таємниці», «Доступ до державної таємниці», «Звід відомостей, що ставлять державну таємницю», «Охорона державної таємниці»;
- класифікація видів інформації, яка може бути віднесена до державної таємниці;
- визначення форм допуску до державної таємниці та особливості діяльності режимно-секретних підрозділів по наданню допуску до державної таємниці;
- визначення порядку надання, відміни допуску до державної таємниці, призупинення його дії;
- класифікація обов'язків і обмежень працівників, допущених до роботи з державною таємницею;
- вивчення порядку ведення секретного діловодства та основних правил складання й оформлення таємних документів;
- ознайомлення з правилами поведіння з секретними документами;
- дослідження особливостей забезпечення режиму секретності в різних підприємствах, установах та організаціях.

Курс передбачає закріплення у студентів володіння теоретичними знаннями і професійними навичками по обраній спеціалізації; організаторські здібності, володіння правилами поведіння з секретними документами.

Після вивчення дисципліни студенти повинні **знати**:

- визначення предмету, мети, завдань, правової основи та системи курсу «Державна таємниця»;
- поняття та значення термінів «Державна таємниця», «Віднесення інформації до державної таємниці», «Ступінь секретності», «Гриф секретності», «Секретна інформація», «Матеріальні носії секретної інформації», «Засекречування матеріальних носіїв інформації», «Розсекречування матеріальних носіїв інформації», «Допуск до державної таємниці», «Доступ до державної таємниці», «Звід відомостей, що ставлять державну таємницю», «Охорона державної таємниці»;
- види інформації, яка може бути віднесена до державної таємниці;
- форми допуску до державної таємниці та особливості діяльності режимно-таємних підрозділів по наданню допуску до державної таємниці;
- порядок надання, відміни допуску до державної таємниці, призупинення його дії;
- обов'язки і обмеження працівників, допущених до роботи з державною таємницею;
- порядок ведення секретного діловодства та основні правила складання й оформлення таємних документів;
- правила поведіння з секретними документами;
- особливості забезпечення режиму секретності на підприємствах в установах та організаціях.

**вміти:**

- вести секретне діловодство;
- складати й оформляти секретні документи;
- зберігати та знищувати секретні документи.

**3. ОБСЯГ ТА ОЗНАКИ КУРСУ**

Загалом		Вид заняття (денне відділення / заочне відділення)			Ознаки курсу		
ЄКТС	годин	Лекційні заняття	Практичні заняття	Самостійна робота	Курс, (рік навчання)	Семестр	Обов'язкова / вибіркова
4	120	14/ 6	14/ 6	92/ 108	1	2/2	вибіркова

**4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	денна форма				Заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		лекц.	прак	сам. роб.		лекц.	прак	сам. роб.
<b>Тема 1. Правова основа та види інформації з обмеженим доступом</b>	18	2	2	14	18	2	-	16
<b>Тема 2. Поняття, значення і правове регулювання державної таємниці</b>	18	2	2	14	18	-	2	16
<b>Тема 3. Порядок віднесення інформації до державної таємниці, засекречування та розсекречування її матеріальних носіїв</b>	18	2	2	14	18	-	2	16
<b>Тема 4. Основні організаційно-правові заходи щодо охорони державної таємниці</b>	16	2	2	12	18	2	-	16
<b>Тема 5. Система охорони державної таємниці в Україні</b>	16	2	2	12	16	-	-	16
<b>Тема 6. Сутність та правове регулювання службової і слідчої таємниці</b>	16	2	2	12	16	-	2	14
<b>Тема 7. Державна таємниця у сфері оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу</b>	18	2	2	14	16	2	-	14
<b>Усього годин</b>	120	14	14	92	120	6	6	108
<b>ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ - ЗАЛІК</b>								

## 5. ТЕХНІЧНЕ Й ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ / ОБЛАДНАННЯ

Студенти отримують теми та питання курсу, основну і додаткову літературу, рекомендації, завдання та оцінки за їх виконання як традиційним шляхом, так і з використанням університетської платформи он-лайн навчання на базі Moodle. Окрім того, практичні навички у пошуку та аналізу інформації за курсом, з оформлення індивідуальних завдань, тощо, студенти отримують, користуючись університетськими комп'ютерними класами та бібліотекою.

## 6. ПИТАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	<p><b>Тема 1. Правова основа та види інформації з обмеженим доступом</b></p> <p>1. Різні підходи до вивчення категорії «інформація»: семантичний, історичний, правовий.</p> <p>2. Ознаки таємної інформації. Поняття таємниці.</p> <p>3. Вимоги віднесення інформації до таємної. Перелік відомостей, що не можуть бути віднесені до інформації з обмеженим доступом.</p> <p>4. Види інформації з обмеженим доступом.</p> <p>5. Правове регулювання інформації з обмеженим доступом.</p>	2	-
2	<p><b>Тема 2. Поняття, значення і правове регулювання державної таємниці</b></p> <p>1. Поняття та значення державної таємниці.</p> <p>2. Віднесення інформації до державної таємниці.</p> <p>3. Звід відомостей, що становлять державну таємницю.</p> <p>4. Здійснення права власності на секретну інформацію.</p> <p>5. Фінансування витрат на здійснення діяльності, пов'язаної з державною таємницею.</p> <p>6. Інформація у сфері оборони, що належить до державної таємниці.</p> <p>7. Інформація у сфері економіки, науки і техніки, що належить до державної таємниці.</p> <p>8. Інформація у сфері зовнішніх відносин, що належить до державної таємниці.</p> <p>9. Інформація у сфері державної безпеки та охорони правопорядку, що належить до державної таємниці.</p> <p>10. Інформація, що не належить до державної таємниці.</p> <p>11. Визначення поняття «державний експерт з питань таємниць».</p> <p>12. Обов'язки державного експерта з питань таємниць.</p> <p>13. Права державного експерта з питань таємниць.</p> <p>14. Строк, упродовж якого діє рішення про віднесення інформації до державної таємниці.</p> <p>15. Допуск до державної таємниці.</p> <p>16. Контроль за забезпеченням охорони державної таємниці.</p> <p>17. Відповідальність за порушення законодавства про державну таємницю.</p>	2	2

3	<p><b>Тема 3. Порядок віднесення інформації до державної таємниці, засекречування та розсекречування її матеріальних носіїв</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Обов'язки державного експерта з питань таємниць.</li> <li>2. Порядок віднесення інформації до державної таємниці.</li> <li>3. Зміст рішення державного експерта з питань таємниць.</li> <li>4. Звод відомостей, що становлять державну таємницю.</li> <li>5. Галузеві або відомчі розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю.</li> <li>6. Розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю.</li> <li>7. Строк дії рішення про віднесення інформації до державної таємниці.</li> <li>8. Зміна ступеня секретності інформації та скасування рішення про віднесення її до державної таємниці.</li> <li>9. Засекречування та розсекречування матеріальних носіїв інформації.</li> <li>10. Строк засекречування матеріальних носіїв інформації.</li> <li>11. Оскарження рішення щодо засекречування матеріальних носіїв інформації.</li> </ol>	2	2
4	<p><b>Тема 4. Основні організаційно-правові заходи щодо охорони державної таємниці</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Алгоритм основних організаційно-правових заходів щодо охорони державної таємниці.</li> <li>2. Єдині вимоги до матеріальних носіїв секретної інформації.</li> <li>4. Дозвільний порядок провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, та режим секретності.</li> <li>5. Функції та компетенція режимно-секретних органів.</li> <li>6. Форми і терміни допуску громадян до державної таємниці.</li> <li>7. Процедура надання допуску громадян до державної таємниці.</li> <li>8. Відмова у наданні допуску до державної таємниці.</li> <li>9. Перевірка громадян у зв'язку з допуском їх до державної таємниці.</li> <li>10. Оскарження громадянином відмови у наданні допуску до державної таємниці.</li> <li>11. Переоформлення допуску до державної таємниці, підвищення або зниження його форми та скасування.</li> <li>12. Доступ громадян до державної таємниці.</li> <li>13. Обов'язки громадянина щодо збереження державної таємниці.</li> <li>14. Обмеження прав у зв'язку з допуском та доступом до державної таємниці.</li> <li>15. Компенсація громадянам у зв'язку з виконанням робіт, які передбачають доступ до державної таємниці.</li> <li>16. Обмеження на оприлюднення секретної інформації.</li> <li>17. Обмеження щодо передачі державної таємниці іноземній державі чи міжнародній організації.</li> <li>18. Обмеження, пов'язані з державною таємницею, щодо перебування і діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, а також розташування та переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать.</li> <li>19. Особливості здійснення державними органами їх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею.</li> </ol>	2	-
5	<p><b>Тема 5. Система охорони державної таємниці в Україні</b></p>	2	-

	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Охорона державної таємниці як складова національної безпеки України.</li> <li>2. Поняття системи охорони державної таємниці.</li> <li>3. Органи державного управління як елемент системи охорони державної таємниці.</li> <li>4. Підсистема забезпечення та контролю як елемент системи охорони державної таємниці.</li> <li>5. Інформаційна підсистема як елемент системи охорони державної таємниці.</li> <li>6. Інженерно-технічні та криптографічні заходи охорони державної таємниці.</li> <li>7. Оперативно-розшукові заходи щодо охорони державної таємниці.</li> </ol>		
6	<p><b>Тема 6. Сутність та правове регулювання службової і слідчої таємниці</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Заходи протидії розслідуванню з боку організованих злочинних угруповань.</li> <li>2. Категорії інформації, що становлять інтерес для організованих злочинних угруповань із службової та слідчої сфери діяльності правоохоронців.</li> <li>3. Поняття, зміст та правова регламентація категорії «слідча таємниця».</li> <li>4. Поняття, зміст та правова регламентація категорії «службова таємниця».</li> </ol>	2	2
7	<p><b>Тема 7. Державна таємниця у сфері оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Державна таємниця у сфері державної безпеки та охорони правопорядку.</li> <li>2. Державна таємниця у сфері оперативно-розшукової діяльності.</li> <li>3. Державна таємниця у сфері кримінального процесу.</li> <li>4. Загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії.</li> <li>5. Порядок засекречування та розсекречування матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій.</li> </ol>	2	-
	<b>Всього</b>	<b>14</b>	<b>6</b>

## 7. САМОСТІЙНА РОБОТА

До самостійної роботи студентів щодо вивчення дисципліни «Юридична деонтологія» включаються:

1. Знайомство з науковою та навчальною літературою відповідно зазначених у програмі тем.
2. Опрацювання лекційного матеріалу.
3. Підготовка до практичних занять.
4. Консультації з викладачем протягом семестру.
5. Самостійне опрацювання окремих питань навчальної дисципліни.
6. Підготовка та виконання індивідуальних завдань у вигляді есе, рефератів тощо.



**Тематика та питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	<p><b>Тема 1. Правова основа та види інформації з обмеженим доступом</b></p> <p>1. Різні підходи до вивчення категорії «інформація»: семантичний, історичний, правовий.</p> <p>2. Ознаки таємної інформації. Поняття таємниці.</p> <p>3. Вимоги віднесення інформації до таємної. Перелік відомостей, що не можуть бути віднесені до інформації з обмеженим доступом.</p> <p><b>Реферати</b></p> <p>1. Види інформації з обмеженим доступом.</p> <p>2. Правове регулювання інформації з обмеженим доступом.</p>	14	16
2	<p><b>Тема 2. Поняття, значення і правове регулювання державної таємниці</b></p> <p>1. Поняття та значення державної таємниці.</p> <p>2. Віднесення інформації до державної таємниці.</p> <p>3. Звід відомостей, що становлять державну таємницю.</p> <p>4. Здійснення права власності на секретну інформацію.</p> <p>5. Фінансування витрат на здійснення діяльності, пов'язаної з державною таємницею.</p> <p>6. Інформація у сфері оборони, що належить до державної таємниці.</p> <p>7. Інформація у сфері економіки, науки і техніки, що належить до державної таємниці.</p> <p>8. Інформація у сфері зовнішніх відносин, що належить до державної таємниці.</p> <p>9. Інформація у сфері державної безпеки та охорони правопорядку, що належить до державної таємниці.</p> <p>10. Інформація, що не належить до державної таємниці.</p> <p>11. Визначення поняття «державний експерт з питань таємниць».</p> <p>12. Обов'язки державного експерта з питань таємниць.</p> <p>13. Права державного експерта з питань таємниць.</p> <p>14. Строк, упродовж якого діє рішення про віднесення інформації до державної таємниці.</p> <p>15. Допуск до державної таємниці.</p> <p><b>Реферати</b></p> <p>1. Контроль за забезпеченням охорони державної таємниці.</p> <p>2. Відповідальність за порушення законодавства про державну таємницю.</p>	14	16
3	<p><b>Тема 3. Порядок віднесення інформації до державної таємниці, засекречування та розсекречування її матеріальних носіїв</b></p> <p>1. Обов'язки державного експерта з питань таємниць.</p> <p>2. Порядок віднесення інформації до державної таємниці.</p> <p>3. Зміст рішення державного експерта з питань таємниць.</p> <p>4. Звод відомостей, що становлять державну таємницю.</p>	14	16

	<p>5. Галузеві або відомчі розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю.</p> <p>6. Розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю.</p> <p>7. Строк дії рішення про віднесення інформації до державної таємниці.</p> <p>8. Зміна ступеня секретності інформації та скасування рішення про віднесення її до державної таємниці.</p> <p>9. Засекречування та розсекречування матеріальних носіїв інформації.</p> <p><b>Реферати</b></p> <p>1. Строк засекречування матеріальних носіїв інформації.</p> <p>2. Оскарження рішення щодо засекречування матеріальних носіїв інформації.</p>		
4	<p><b>Тема 4. Основні організаційно-правові заходи щодо охорони державної таємниці</b></p> <p>1. Алгоритм основних організаційно-правових заходів щодо охорони державної таємниці.</p> <p>2. Єдині вимоги до матеріальних носіїв секретної інформації.</p> <p>4. Дозвільний порядок провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, та режим секретності.</p> <p>5. Функції та компетенція режимно-секретних органів.</p> <p>6. Форми і терміни допуску громадян до державної таємниці.</p> <p>7. Процедура надання допуску громадян до державної таємниці.</p> <p>8. Відмова у наданні допуску до державної таємниці.</p> <p>9. Перевірка громадян у зв'язку з допуском їх до державної таємниці.</p> <p>10. Оскарження громадянином відмови у наданні допуску до державної таємниці.</p> <p>11. Переоформлення допуску до державної таємниці, підвищення або зниження його форми та скасування.</p> <p>12. Доступ громадян до державної таємниці.</p> <p>13. Обов'язки громадянина щодо збереження державної таємниці.</p> <p>14. Обмеження прав у зв'язку з допуском та доступом до державної таємниці.</p> <p>15. Компенсація громадянам у зв'язку з виконанням робіт, які передбачають доступ до державної таємниці.</p> <p>16. Обмеження на оприлюднення секретної інформації.</p> <p><b>Реферати</b></p> <p>1. Обмеження щодо передачі державної таємниці іноземній державі чи міжнародній організації.</p> <p>2. Обмеження, пов'язані з державною таємницею, щодо перебування і діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, а також розташування та переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать.</p> <p>3. Особливості здійснення державними органами їх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею.</p>	12	16
5	<p><b>Тема 5. Система охорони державної таємниці в Україні</b></p> <p>1. Охорона державної таємниці як складова національної безпеки України.</p> <p>2. Поняття системи охорони державної таємниці.</p> <p>3. Органи державного управління як елемент системи охорони державної таємниці.</p>	12	16

	<p>4. Підсистема забезпечення та контролю як елемент системи охорони державної таємниці.</p> <p>5. Інформаційна підсистема як елемент системи охорони державної таємниці.</p> <p><b>Реферати</b></p> <p>1. Інженерно-технічні та криптографічні заходи охорони державної таємниці.</p> <p>2. Оперативно-розшукові заходи щодо охорони державної таємниці.</p>		
6	<p><b>Тема 6. Сутність та правове регулювання службової і слідчої таємниці</b></p> <p>1. Заходи протидії розслідуванню з боку організованих злочинних угруповань.</p> <p>2. Категорії інформації, що становлять інтерес для організованих злочинних угруповань із службової та слідчої сфери діяльності правоохоронців.</p> <p>3. Поняття, зміст та правова регламентація категорії «слідча таємниця».</p> <p><b>Реферат</b></p> <p>1. Поняття, зміст та правова регламентація категорії «службова таємниця».</p>	12	14
7	<p><b>Тема 7. Державна таємниця у сфері оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу</b></p> <p>1. Державна таємниця у сфері державної безпеки та охорони правопорядку.</p> <p>2. Державна таємниця у сфері оперативно-розшукової діяльності.</p> <p>3. Державна таємниця у сфері кримінального процесу.</p> <p>4. Загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії.</p> <p><b>Реферат</b></p> <p>1. Порядок засекречування та розсекречування матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій.</p>	14	14
	<b>Всього</b>	<b>92</b>	<b>108</b>

## 8. ВИДИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Робоча програма навчальної дисципліни передбачає наступні види та методи контролю:

Види контролю	Складові оцінювання
<b>поточний контроль</b> , який здійснюється у ході: проведення практичних занять, виконання індивідуального завдання; проведення консультацій та відпрацювань.	<b>50%</b>
<b>підсумковий контроль</b> , який здійснюється у ході проведення іспиту (заліку).	<b>50%</b>

<b>Методи діагностики знань (контролю)</b>	фронтальне опитування; наукова доповідь, реферати, усне повідомлення, індивідуальне опитування; робота у групах; ділова гра, розв'язання ситуаційних завдань, кейсів, практичних завдань, іспит (залік)
--------------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

### Питання до заліку

1. Різні підходи до вивчення категорії «інформація»: семантичний, історичний, правовий.
2. Ознаки таємної інформації. Поняття таємниці.
3. Вимоги віднесення інформації до таємної. Перелік відомостей, що не можуть бути віднесені до інформації з обмеженим доступом.
4. Види інформації з обмеженим доступом.
5. Правове регулювання інформації з обмеженим доступом.
6. Поняття та значення державної таємниці.
7. Віднесення інформації до державної таємниці.
8. Звід відомостей, що становлять державну таємницю.
9. Здійснення права власності на секретну інформацію.
10. Фінансування витрат на здійснення діяльності, пов'язаної з державною таємницею.
11. Інформація у сфері оборони, що належить до державної таємниці.
12. Інформація у сфері економіки, науки і техніки, що належить до державної таємниці.
13. Інформація у сфері зовнішніх відносин, що належить до державної таємниці.
14. Інформація у сфері державної безпеки та охорони правопорядку, що належить до державної таємниці.
15. Інформація, що не належить до державної таємниці.
16. Визначення поняття «державний експерт з питань таємниць».
17. Обов'язки державного експерта з питань таємниць.
18. Права державного експерта з питань таємниць.
19. Строк, упродовж якого діє рішення про віднесення інформації до державної таємниці.
20. Допуск до державної таємниці.
21. Контроль за забезпеченням охорони державної таємниці.
22. Відповідальність за порушення законодавства про державну таємницю.
23. Обов'язки державного експерта з питань таємниць.
24. Порядок віднесення інформації до державної таємниці.
25. Зміст рішення державного експерта з питань таємниць.
26. Звод відомостей, що становлять державну таємницю.
27. Галузеві або відомчі розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю.
28. Розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю.
29. Строк дії рішення про віднесення інформації до державної таємниці.
30. Зміна ступеня секретності інформації та скасування рішення про віднесення її до державної таємниці.
31. Засекречування та розсекречування матеріальних носіїв інформації.

32. Строк засекречування матеріальних носіїв
33. Алгоритм основних організаційно-правові заходів щодо охорони державної таємниці.
34. Єдині вимоги до матеріальних носіїв секретної інформації.
35. Дозвільний порядок провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, та режим секретності.
36. Функції та компетенція режимно-секретних органів.
37. Форми і терміни допуску громадян до державної таємниці.
38. Процедура надання допуску громадян до державної таємниці.
39. Відмова у наданні допуску до державної таємниці.
40. Перевірка громадян у зв'язку з допуском їх до державної таємниці.
41. Оскарження громадянином відмови у наданні допуску до державної таємниці.
42. Переоформлення допуску до державної таємниці, підвищення або зниження його форми та скасування.
43. Доступ громадян до державної таємниці.
44. Обов'язки громадянина щодо збереження державної таємниці.
45. Обмеження прав у зв'язку з допуском та доступом до державної таємниці.
46. Компенсація громадянам у зв'язку з виконанням робіт, які передбачають доступ до державної таємниці.
47. Обмеження на оприлюднення секретної інформації.
48. Обмеження щодо передачі державної таємниці іноземній державі чи міжнародній організації.
49. Обмеження, пов'язані з державною таємницею, щодо перебування і діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, а також розташування та переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать.
50. Особливості здійснення державними органами їх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею.
51. Охорона державної таємниці як складова національної безпеки України.
52. Поняття системи охорони державної таємниці.
53. Органи державного управління як елемент системи охорони державної таємниці.
54. Підсистема забезпечення та контролю як елемент системи охорони державної таємниці.
55. Інформаційна підсистема як елемент системи охорони державної таємниці.
56. Інженерно-технічні та криптографічні заходи охорони державної таємниці.
57. Оперативно-розшукові заходи щодо охорони державної таємниці.
58. Заходи протидії розслідуванню з боку організованих злочинних угруповань.
59. Категорії інформації, що становлять інтерес для організованих злочинних угруповань із службової та слідчої сфери діяльності правоохоронців.
60. Поняття, зміст та правова регламентація категорії «слідча таємниця».
61. Поняття, зміст та правова регламентація категорії «службова таємниця».

62. Державна таємниця у сфері державної безпеки та охорони правопорядку.  
 63. Державна таємниця у сфері оперативно-розшукової діяльності.  
 64. Державна таємниця у сфері кримінального процесу.  
 65. Загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії.  
 66. Порядок засекречування та розсекречування матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

### 9. ОЦІНЮВАННЯ ПОТОЧНОЇ, САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ПІДСУМКОВИМ КОНТРОЛЕМ У ФОРМІ ЕКЗАМЕНУ/ ЗАЛІКУ

<i>Денна форма навчання</i>			
<i>Поточний контроль</i>			
Види роботи	Планові терміни виконання	Форми контролю та звітності	Максимальний відсоток оцінювання
<b>Систематичність і активність роботи на семінарських (практичних) заняттях</b>			
1.1. Підготовка до практичних занять	Відповідно до робочої програми та розкладу занять	Перевірка обсягу та якості засвоєного матеріалу під час практичних занять	<b>25</b>
<b>Виконання завдань для самостійного опрацювання</b>			
1.2. Підготовка програмного матеріалу (тем, питань), що виносяться на самостійне вивчення	-//-	Розгляд відповідного матеріалу під час аудиторних занять або ІКР <sup>1</sup> , перевірка конспектів навчальних текстів тощо	<b>10</b>
<b>Виконання індивідуальних завдань (науково-дослідна робота студента)</b>			
1.3. Підготовка реферату (есе) за заданою тематикою	Відповідно до розкладу занять і графіку ІКР	Обговорення (захист) матеріалів реферату (есе)	<b>10</b>
1.4. Інші види індивідуальних завдань, в т.ч. підготовка наукових публікацій, участь у роботі круглих столів, конференцій тощо.	-//-	Обговорення результатів проведеної роботи під час аудиторних занять або ІКР, наукових конференцій та круглих столів.	<b>5</b>
<b>Разом балів за поточний контроль</b>			<b>50</b>
<b>Підсумковий контроль екзамен / залік</b>			<b>50</b>

<sup>1</sup> Індивідуально-консультативна робота викладача зі студентами

<b>Всього балів</b>			<b>100</b>
<b>Заочна форма навчання</b>			
<b>Поточний контроль</b>			
<b>Види самостійної роботи</b>	<b>Планові терміни виконання</b>	<b>Форми контролю та звітності</b>	<b>Максимальний відсоток оцінювання</b>
<b>Систематичність і активність роботи під час аудиторних занять</b>			
1.1. Підготовка до аудиторних занять	Відповідно до розкладу	Перевірка обсягу та якості засвоєного матеріалу під час аудиторних занять	<b>15</b>
<b>За виконання контрольних робіт (завдань)</b>			
1.2. Підготовка контрольних робіт	-//-	Перевірка контрольних робіт (завдань)	<b>15</b>
<b>Виконання завдань для самостійного опрацювання</b>			
1.3. Підготовка програмного матеріалу (тем, питань), що виносяться на самостійне вивчення	-//-	Розгляд відповідного матеріалу під час аудиторних занять або ІКР <sup>2</sup> , перевірка конспектів навчальних текстів тощо	<b>10</b>
<b>Виконання індивідуальних завдань (науково-дослідна робота студента)</b>			
2.1. Підготовка реферату (есе) за заданою тематикою	Відповідно до графіку ІКР	Обговорення (захист) матеріалів реферату (есе) під час ІКР	<b>5</b>
2.3. Інші види індивідуальних завдань, в т.ч. підготовка наукових публікацій, участь у роботі круглих столів, конференцій тощо.	-//-	Обговорення результатів проведеної роботи під час ІКР, наукових конференцій та круглих столів.	<b>5</b>
<b>Разом балів за поточний контроль</b>			<b>50</b>
<b>Підсумковий контроль екзамен / залік</b>			<b>50</b>
<b>Всього балів підсумкової оцінки</b>			<b>100</b>

## 10. КРИТЕРІЇ ПІДСУМКОВОЇ ОЦІНКИ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ (для іспиту / заліку)

Рівень знань оцінюється:

- «відмінно» / «зараховано» А - від 90 до 100 балів. Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію, демонструє знання матеріалу, проводить узагальнення і висновки. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, під

<sup>2</sup> Індивідуально-консультативна робота викладача зі студентами

час яких давав вичерпні, обґрунтовані, теоретично і практично правильні відповіді, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

- «добре» / «зараховано» В - від 82 до 89 балів. Студент володіє знаннями матеріалу, але допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

- «добре» / «зараховано» С - від 74 до 81 балів. Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, але дає недостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, реферату та активність у науково-дослідній роботі;

- «задовільно» / «зараховано» D - від 64 до 73 балів. Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на середньому рівні, допускає помилки, серед яких є значна кількість суттєвих. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, рефератів (есе);

- «задовільно» / «зараховано» E - від 60 до 63 балів. Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні, на всі запитання дає необґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки, має неповний конспект з завданнями до самостійної роботи.

- «незадовільно з можливістю повторного складання» / «не зараховано» Fx – від 35 до 59 балів. Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.

- «незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни» / «не зараховано» F – від 0 до 34 балів. Студент не володіє навчальним матеріалом.

-

**Таблиця відповідності результатів контролю знань за різними шкалами**

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		екзамен	залік
90-100 (10-12)	A	Відмінно	зараховано
82-89 ( 8-9)	B	Добре	
74-81(6-7)	C	Задовільно	
64-73 (5)	D		
60-63 (4)	E		
35-59 (3)	Fx	незадовільно	не зараховано
1-34 (2)	F		



## 11. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

### Основна

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 2213-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Про Національну поліцію : закон України від 02. 07. 2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
6. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30. 06. 1993 року №3341-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
7. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23. 12. 1993 р. № 3781-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
8. Про державну охорону органів державної влади та посадових осіб : Закон України від 04. 03. 1998 р. № 160/98-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
9. Про державну таємницю : Закон України від 21. 01. 1994 р. № 3855-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
10. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
11. Про інформацію : Закон України від 02. 10. 1992 р. № 2657-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
12. Про контррозвідальну діяльність : Закон України від 26. 12. 2002р. № 374-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
13. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря) : Закон України від 4 лютого 2004 року № 1433-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 19. Ст. 263.
14. Про розвідувальні органи України: Закон України від 22 березня 2001 р. № 2331-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
15. Про службу безпеки України : Закон України від 25. 03. 1992 р. № 2229-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
16. Про Прокуратуру : Закон України від 14. 10. 2014 р. № 1697-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
17. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3475-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 258.
18. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
19. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI в редакції Закону України від 19.10.2017 № 2168-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

20. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>
21. Про Положення про технічний захист інформації в Україні: Указ Президента України від 27 вересня 1999 р. № 1229/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1229/99>
22. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05>
23. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратура України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.
24. Про затвердження Концепції технічного захисту інформації в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 1997 р. № 1126. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-97-%D0%BF>
25. Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 р. № 736. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-2016-%D0%BF>
26. Логінова Н.І., Дробожур Р.Р. Правовий захист інформації: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2015. 264 с.
27. Кириченко О.В., Зубач І.М., Новіков О.В., Білий А.В. Оперативно-розшукова діяльність та додержання державної таємниці в країнах СНД: збірник законів про оперативно-розшукову діяльність та державну таємницю. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 464 с.
28. Бем М.В., Городиський І.М., Саттон Г., Родіоненко О.М. Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти: науково-практичний посібник. Київ: К.І.С., 2015. 220 с.

#### Допоміжна

29. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : монографія. Харків : Злата миля, 2012. 620 с.
30. Бараненко Б.І. Психологія оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2007. 272 с.
31. Гуз А.М., Довгань О.Д., Марущак А.І. Організація захисту інформації з обмеженим доступом: підручник. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2011. 378 с.
32. Марущак А.І. Правові основи захисту інформації з обмеженим доступом: Курс лекцій. Київ: КНТ, 2007. 208 с.
33. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харьков: Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.
34. Подобний О. О. Актуальні аспекти вдосконалення оперативно-розшукового і кримінально-процесуального законодавства. *Сучасні проблеми правового, економічного і соціального розвитку держави*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 10 квітня 2012 р.). Харків: ХНУВС, 2012. С. 271-274.
35. Подобний О. О. Груповий метод організації розслідування за новим кримінальним процесуальним законодавством. *Організаційно-правові засади боротьби з правопорушеннями на транспорті*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 14 грудня 2012 р.). Одеса: ОДУВС, 2012. С. 203-205.
36. Подобний О. О. Співвідношення оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності в сучасних умовах реформування кримінального судочинства. *Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики*: матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 21 вересня 2012 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. С. 163-166.

37. Хараберюш І. Ф. Використання спеціальної техніки щодо протидії злочинності в Україні : теоретичні, правові та організаційні аспекти : монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 284 с.

38. Цехан Д. М. Використання високих інформаційних технологій в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ : монографія. Одеса : Юридична література, 2011. 216 с.

### Інформаційні ресурси

Офіційний портал Верховної Ради України (законодавство)	<a href="https://www.rada.gov.ua/">https://www.rada.gov.ua/</a>
Сайт Міністерства юстиції України	<a href="https://minjust.gov.ua/">https://minjust.gov.ua/</a>
Урядовий портал Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України	<a href="https://www.kmu.gov.ua/">https://www.kmu.gov.ua/</a>
Сайт Міністерства внутрішніх справ України	<a href="https://mvs.gov.ua/">https://mvs.gov.ua/</a>
Сайт Національної поліції	<a href="https://www.npu.gov.ua/">https://www.npu.gov.ua/</a>
<u>Міністерство енергетики та захисту довкілля України</u>	<a href="http://www.menr.gov.ua">http://www.menr.gov.ua</a>
<u>Офіційний сайт Державної служби України з питань праці</u>	<a href="http://www.dsp.gov.ua">http://www.dsp.gov.ua</a>
<u>Офіційний сайт Фонду соціального страхування України</u>	<a href="http://www.fssu.gov.ua">http://www.fssu.gov.ua</a>
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського	<a href="http://www.nbuv.gov.ua/">http://www.nbuv.gov.ua/</a>
<u>Державна служба з надзвичайних ситуацій</u>	<a href="http://dsns.gov.ua/ua/Nebezpeki-tehnogennogo-harakteru.html">http://dsns.gov.ua/ua/Nebezpeki-tehnogennogo-harakteru.html</a>
Сайт Міжнародного гуманітарного університету	<a href="https://mgu.edu.ua/">https://mgu.edu.ua/</a>